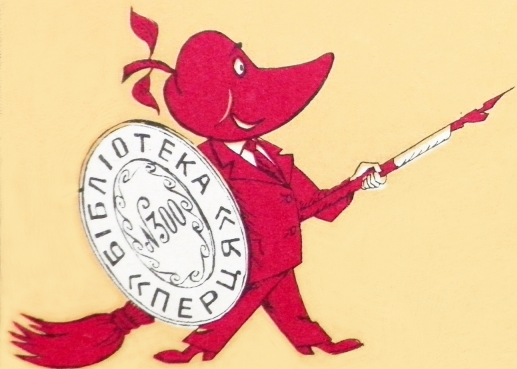

10 к.

ВАЛЕРЯН ЕСЬКОВ

**Відсканував
і опрацював
Анатолій МИКОЛАЄНКО
(barsikot)**

БИБЛИОТЕКА «ПЕРЦА» № 300
Валерьян Иванович Еськов
НАСТОЯЩИЙ МУЖЧИНА
(На украинском языке)
Иллюстрации В. Солонько
Издательство «Радянська Україна»

Редактор В. Бойко

Здано до набору 25. 03. 85. Підписано до друку 15. 05. 85. БФ 10240.
70×108_{1/2}. Папір друкарський № 2. Гарнітура літературна. Високий
друк. 2,8 умовн. друк. арк. 2,8 умовн. фарб. відб. 2,28 обл.-вид. арк.
Тираж 104 000 прим. Зам. 01633. Ціна 10 коп.

Ордена Леніна комбінат друку видавництва «Радянська Україна»,
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50
Адрес редакції: 252047, Київ-47, ул. Петра Нестерова, 4.
Ордена Леніна комбінат печаті видавництва «Радянська Україна»,
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.

Валер'ян ЄСЬКОВ

ІЛЮСТРАЦІЇ В. СОЛОНЬКА

КИЇВ. ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»
1985

З М І С Т

Чого він сміється	4
Звідки воно почалося	5
Інтелігентні люди	9
Віддячив	13
На чергуванні	16
Про всяк випадок	20
На станції	24
Перестарався	28
У понеділок	32
Справжній мужчина	35
Усе прояснилось	38
Дисертант	42
Сила узагальнення	45
Надія	49
П'явки	52
День народження	56
Пальто	59

Валер'ян Єськов
Дружній шарж.

ЧОГО ВІН СМІЄТЬСЯ

Якщо ви думаєте, що гуморист тільки тим і займається, що регоче з ранку до вечора, то ви глибоко помиляєтесь. Автор цієї збірки, приміром, займається дуже серйозною справою — він редагує улюблену багатьма харків'янами газету «Вечірній Харків», або, як вони її між собою лагідно називають, «Вечірочку». Так от, харків'янам можна цього чоловіка й не представляти — вони й так його добре знають. Знають та ще й поважають, бо газету Валер'ян Іванович робить, разом зі своїм дружним і вельми здібним редакційним колективом, справді для всіх цікаву і всім потрібну. І додамо також — гостру й веселу. Гостру — бо не бояться харківські «вечірники» шпигонуту дошкульним словом тих, котрі заслуговують критики, веселу — бо для добрих людей у них завжди знаходиться гарний, дотепний жарт. Для чого це, питаєте? Та для того, щоб вони, добрі люди, частіше всміхалися. А відомо ж бо, що усмішка, як і пісня, нам і жити, й будувати помагає!

Так що сміятися Валер'яну Єськову, як бачите, ще й по службі належить. І він сміється, незважаючи на те, що вона, та редакторська служба, — ой, не завжди здається медом! А що сміється він, окрім усього, ще й досить талановито, то друкують його фейлетони, усмішки та веселі оповідання не тільки у «Вечірочці» (тут він, як ви розумієте, — сам собі пан!), а й в інших газетах та журналах. Зокрема, підкреслимо, — і у «Перці». А оце, бачте, досміявся й до окремої книжки. Візьміть її, прочитайте, посмійтеся разом з автором над тим, що таки справді смішно, а насміявшись, побажайте йому ще не одної — й такої, й більшої, і ще веселішої!

Василь ШУКАЙЛО.

ЗВІДКИ ВОНО ПОЧАЛОСЯ

П р и т ч а

Цю історію розповів мені мій дід. А йому — його дід. А тому прадідові — його дід. Вона передавалась із роду в рід ще з тих пір, коли люди тільки-но навчилися писати і випускали перші газети на глиняних табличках.

Ось тоді і з'явився перший у всьому світі фейлетоніст-сатирик-гуморист. Прожив він, як і всі газетярі, недовго, всього тридцять років, і помер. І постала його душа у чистилищі перед суворими суддями, які повинні були вирішити, куди її направляти — у пекло чи в рай.

Якийсь там возний зачитав об'єктивку-перелік добрих діл і гріхів небіжчика. виявилось, що він надрукував триста фейлетонів і сатиричних заміток. У результаті — чотири чоловіки вчинили самогубство, шістьох було скарано на горло, двадцять вісім засуджено до ув'язнення, розпалося п'ять сімей, п'ятдесят один чоловік був оштрафований.

— Наш чоловік! — сказав Люципер. — Усе життя шкодив людям. Цього — прямісінько в пекло.

— Вибачте! Я не шкодив людям. Я їм допомагав, — заперечив фейлетоніст-сатирик.

— Оце так допомога! — зареготав святий Петро. — Доводить людей до самогубства і вважає, що робить добре діло.

— Я старався для чесних, порядних людей. Оті четверо, що вчинили самогубство, були вбивцями, шість скараних на горло — гангстери, професійні душогуби, двадцять вісім засуджених до в'язниці — злодюги-грабіжники. А сім'ї розпалися тому, що хтось із подружжя був людиною аморальною або поводив себе злочинно.

— Ти диви! — почухав потилицю святий Петро. — Ні-

би й душоуб, а виходить, приносить людям користь. Що ж його, у рай пускати?

— Ні, він не наш!— буркнув Люципер.

— І не наш! Бо все ж таки душоуб!— сказав святий Петро.— Випадок складний. Щоб промашки не було, треба порадитися із начальством.

— Давай! Це у нас, у чортів, помилки заохочуються, а у вас, святих, за кожну помилку деруть по сім шкур.

Святий Петро сів на хмаринку і чкурнув прямісінько до самого... Ну, як його? Отого, що його нема. Отого, що малюють з білою бородою... До бога. Так, мовляв, і так. Як бути з фейлетоністом-сатириком?

Задумався бог. Думав-думав. Потім скомандував архангелам, що несли коло нього варту:

— Ану! Відверніться.

Дістав із кишені люльку, запалив. Ще раз задумався.

— Ну що, прояснилось?— запитав святий Петро.

— Та ні! Слухай,— гукнув бог до Георгія Побідоносця.— Ти людина військова, мобільна. Мотнись у підвал. Там нечисті гонять зілля. Візьми у них пляшечку... Щось сьогодні погано думається.

Георгій миттю повернувся з півлітрою. Бог хильнув склянку. Подумав.

— Ну що, прояснилось?— запитав святий Петро.

— Ще ні! Не ідуть сьогодні божественні ідеї...

— Що будемо робити?

— Гукай усіх сюди. Гуртом щось вирішимо.

За хвилину примчали Люципер зі своїм почтом і радники святого Петра. Почали нараду.

— У пекло цього журналіста не візьмемо,— відрубав Люципер.— Робив добро. А потім — на лисого янгола він нам здався? Буде все брати на олівець! І так репутація наша — тьху!— Він плюнув з досади.

— Нам у раю тільки фейлетоніста не вистачало!— не менш рішуче заперечив святий Петро.— Усі ми не без

гріха. Один, часом, у чарчину загляне, інший стрибне у гречку... Свої полають і простять. А цей відразу обезславить на весь світ. Та й взагалі — всіляких там сатириків я б у пристойну компанію не пускав... Нехай іде до всіх чортів!

Піднявся такий гвалт, що бог на всіх ударив блискавкою.

— У мене пропозиція!— вихопився святий Павло.— Наукою доведено, що сатира сполучає в собі як руйнівні, так і творчі засади. Треба все зважити, все підрахувати і науково визначити, куди дівати цю душу. Якщо більше руйнівності, то у пекло...

— От як дам тобі блискавкою по голові!— розсердився бог.— Чого верзеш дурниці? А ще святий! Весь апарат чистилища рік копирсатиметься в отих твоїх творчих і руйнівних засадах і навряд чи підрахує, чого більше.

— А що, як нам порадитися з кимось із живих людей? Серед них є мудрі,— знову подав голос святий Петро.— Он бачите, мужик у полі працює. Запитаємо його.

Мужик миттю був доставлений перед божественні очі. Йому розтлумачили, що і як, і попросили поради. Той почухав потилицю, потер лоба, подумав і сказав:

— Віддайте цього горопаху нам. Сатирик не потрібен ні у раю панам святим, ні у пеклі гендлярям і шахраям-чортам. А у нас, на землі, йому діло завжди знайдеться. Нехай, як і перше, виліковує рід людський від усяких моральних болячок, допомагатиме нам із синдромами безчестя, духовною недостатністю та іншими різними зловредними вірусами боротися. Адже сатирик — це той же лікар, тільки лікує він не порошками й не скальпелем, а сміхом і словом.

— Га-га-га!— зареготав бог, а за ним і усі святі.— Сатирик у ролі лікаря! Я схиляюсь до думки, що сатира і сатирики взагалі не потрібні нікому! Поливають всіх брудом...

— Бачиш, всесильний боже,— каже йому селянин.— Ліки також гіркі, а допомагають. Отак і сатира. І нам, трудящим людям, сатирики дуже потрібні.

— Ну то забирай його і йдись геть із моїх очей,— згодився бог.

Отож і ходить, кажуть, по землі отой прапрасатирик ще й досі. Критичним словом виправляє моральні вивихи, виводить на чисту воду усяку скверну, випікає недоліки, викорінює вади. І про смерть більш не думає: роботи у нього — по саму зав'язку. А разом з ним — і цілому племені сатириків та гумористів, яке він започаткував і яке вірою й правдою служить трудящому люду.

ІНТЕЛІГЕНТНІ ЛЮДИ

За дверима кабінету лунали зойки. Начальник будівельного управління Михайло Іванович Голуб когось «розпікав».

У приймальні сиділо двоє керівників дільниць.

— Так-так!— сказав один із них — високий, худий, з довгим носом і банькуватими очима.— Послухаєш — і жити не хочеться! Польоти в космос, енергія атома — торжество людського інтелекту! А тут! Якийсь грубіян

ображає тебе, як хоче! Ми ж інтелігентні люди! Де культурне ставлення до підлеглого? Де поділася така людська риса, як чемність? Правильно я кажу, Максиме Семеновичу?

— Правильно, Павле Петровичу!— відповів низенький огрядний чоловічок, нервово потираючи долонею червону лисину.— Жахлива людина! Звідки такі беруться?

Двері розчинилися, і звідти вискочив червоний, як рак, бухгалтер із якимись паперами.

Секретарка Ніна Петрівна — фальшива блондинка років тридцяти п'яти — зникла за дверима, оббитими чорним блискучим дерматином.

— Ну, зараз нам буде! — сказав Павло Петрович, витираючи хусточкою лоба.— Зараз оцей Голуб нам задасть! Який він Голуб, він — просто чорний крук!

— Господи, і як земля отаких типів носить!— з почуттям сказав Максим Семенович.

У дверях з'явилася секретарка:

— Михайло Іванович запрошують вас.

Спочатку з-за дверей доносились досить спокійні голоси. Потім вони стали гучнішими. Потім почувся зойк. Щось загуркотіло, забряжчало, чорні дерматинові двері широко розчинилися, і з кабінету начальника вилетіли, як вилітають корки з пляшки шампанського, обидва викликані.

— Ну і ну!— сказав Павло Петрович.

— Жах, жах!— у розпачі потираючи свої пухкенькі ручки, відповів Максим Семенович.— Лається, кричить, погрожує, ніби перед ним не інтелігентні люди, а хлопчиська якісь...

І обидва, вкрай ображені, пішли геть.

Минуло півроку, і на посаду начальника управління прийшла нова людина — Валентин Дмитрович Лоза. Ще молодий інженер — тридцяти років, із досвідом роботи,

з найкращими намірами. На відміну від свого попередника, він не лаявся, не шумів, а намагався довести, переконати. Був ввічливий, з повагою ставився до підлеглих, особливо до старших віком...

...У приймальні сиділи на стільцях вже знайомі нам Максим Семенович і Павло Петрович.

— Ну, як вам новий начальник?— запитав Максим Семенович своїм писклявим голоском.

— Ні те ні се,— похмуро бовкнув Павло Петрович.

— Чому ви так думаєте?

Павло Петрович хвилинку помовчав.

— Знаєте, я не перший рік на будівництві. Начальників пережив з десяток, а може, й більше. Різні були. Я так вважаю, головне — щоб характер був. А цей... Що це за начальник, якого ніхто не боїться? Хлопчисько. Шпендик. «Будь ласка». «Дуже прошу!» «Подумайте!» Та в твоїх руках влада! Не «будь ласка», а «наказую»— і все. Ні, не буде з нього толку. Не справиться він з таким управлінням, як наше...

— Відверто кажучи, коли я чую: «Будь ласка» або «Як вам не соромно!»,— мене аж нудить! Може, й виконав би, так огидно стає від цієї інтелігентщини. Краще б вилаяв як слід,— і Максим Семенович безнадійно махнув рукою.

— Чому це він вас викликав?— запитав Павло Петрович.

— Не подав своєчасно заходів. Мабуть, через це. А вас?

— Не виконав наказу про строки закінчення робіт на двадцять сьомому.

— Знову буде вмовляти і соромити,— пропищав Максим Семенович.— Краще б ляпаса дав. Голуб — той би не умовляв... Сильний був мужик!

— Ох ви і типи! — раптом втрутилась у розмову секретарка.— Голуба боялись і лаяли за грубість. Лозу

ВІДДЯЧИВ

ви даєте за ввічливість. Що ви за люди? Тільки кулак і розумієте.

— Чого це ти визвірилась? — отетеріло проговорив Павло Петрович.

— Ну ти, полегше, — поважно сказав Максим Семенович. — Не забувай, хто ти, а хто — ми. — Потім додав: — Що ж до твого базікання — то знай: кулак — це сила! А силу завжди поважають!

Пролунав дзвінок, секретарка зникла за дерматинними дверима, а потім туди попрямували обидва начальники дільниць...

Розмова у кабінеті була такою тихою, що з-за дверей не долидало жодного звуку. Через деякий час вони повільно розчинилися. Із кабінету вийшли один за одним, як виходять на похоронну процесію близькі і родичі покійника, Павло Петрович із Максимом Семеновичем.

— Ну й ну! — отетеріло кліпав очима Павло Петрович.

— Жах, який жах! — у розпачі стискаючи свої пухкенькі ручки, відповів Максим Семенович.

— І хто б міг подумати! — плаксивим голосом сказав Павло Петрович. — Такий скромний, лагідний...

— Умовляв, попереджав, переконував, — підхопив Максим Семенович. — І раптом — бах по суворій догані. Та ще й у наказі...

— І преміальні тю-тю, — меланхолійно прогудів Павло Петрович. — От тобі й «дуже прошу»... От тобі й «будь ласка»... Цей ще гірший за Голуба.

— Не Лоза, а справжня різка! — пискнув Максим Семенович. — Ніби й не розуміє, що перед ним — не якісь хлопчиська, а поважні, інтелігентні люди!..

І обидва, вкрай ображені, пішли геть.

На засіданні профкому цеху обговорювали поведінку слюсаря Анатолія Павлова. У листі сусідів (які, проте, побоялися назвати свої прізвища) говорилося, що він випиває, поводить себе негідно, бешкетує вдома. Наводився конкретний факт, коли Павлов намагався побити свою дружину.

Комісія у складі двох бадьорих ветеранів праці, які були на заслуженому відпочинку, доповіла про наслідки розгляду листа. Факти підтверджувались частково.

На запитання, як часто Павлов випиває, дружина відмовилась відповідати, а сусіди нічого путнього сказати не могли.

Запитали Павлова, чому він поводить себе негідно. Той розповів, що зустрів товариша, якого не бачив десять років. Вони «роздушили» півлітру. Вдома дружина, почувши запах спиртного, влаштувала йому скандал і навіть намагалася побити, так що він змушений був тікати на сходи. На крик вибігли сусіди.

— Жахливий характер у дружини, — говорив слюсар. — Я ж не п'яниця! За все життя вперше прийшов трішечки напідпитку. І от маєш. Повірте мені — я чесна, сумлінна, непитуща людина, — Павлов гірко-гірко всміхнувся і схилив голову.

— Давайте вліпимо йому догану — і квит. Чого там довго розвозити, — буркнув похмурий член цехкому з сивими запорозькими вусами.

Та голова цехкому Косяк намагався розібратися у справі.

— У анонімці пишуть, що сусіди ледве втримали вас за руки, бо ви намагалися вдарити дружину. Як ви поясните цей факт?

— Брехня, — категорично заперечив Павлов.

— Пишуть, ніби ви лаялись?

— Ну, що ви! Хіба я дозволив би собі таке? Кажу вам іще раз: людина я непитуща, і взагалі...

— Догану йому, і — все, — знову бовкнув вусань.

Та голова профкому знову підкинув питання. Він поцікавився думкою Павлова про сусідів. Слюсар дипломатично відповів, що сусіди у нього різні.

Думки членів профкому розділилися, і хтозна, яке б рішення вони винесли, якби на захист Павлова не став старший майстер Василенко. Починалася третя декада, треба було «штурмувати» план. А тут виб'ють із колії кваліфікованого працівника, який виконує відповідальну роботу. Що йому тоді робити? І він виголосив полум'яну промову.

Він говорив, що Павлов — хороший виробничник, перевиконує норми, непитущий. (Тут Василенко погрішив щодо істини. Він двічі бачив Павлова на робочому місці напідпитку). А всі оті писакки — то звичайнісінькі скандалисти. Звичайне домашнє непорозуміння роздули до масштабу громадського конфлікту.

Василенко закликав до добрих почуттів присутніх, просив, переконував. І нарешті — переконав.

Трое з п'яти членів цехкому, незважаючи на протести голови і вусаня, проголосували за те, щоб лист сусідів про негідну поведінку слюсаря Павлова вважати наклепницьким.

Павлов, як годиться, подякував профкомові за справедливе рішення, сказав, що виправдає довір'я, і пішов із засідання в чудовому настрої.

У доброму настрої був і Василенко. Ні, як все ж таки вдало він виступив. Переконав членів профкому. Повірили! Головне, що захистив досвідченого виробничника, а це в інтересах дільниці. А дрібні грішки — ну, у кого їх не буває! Аби виконував норми... І, зрештою, треба ж бути гуманним!

Старший майстер допізна затримався на виробництві. Дільницю лихоманило.

Ішов вулицею повільно, обдумуючи, що слід зробити завтра.

Був чудовий весняний вечір. Листя ще не розпустилося, але бруньки вже зеленіли, і тому здавалося, що дерева присипані якимсь свіжим, зеленим пухом. На розі — ота клята «забігайлівка», а там — недалеко і його будинок.

Раптом двері «забігайлівки» розчинилися, і на вулицю вийшло кілька чоловік. Фігура одного з них видалася знайомою. Придивився уважніше.

— Павлов, це ви?

— А-а! Майстер! Ріднесенький! Захистив! Спасибі! Ти знаєш, як я тебе люблю! Як рідну маму... Навіть більше. Я чесна, сумлінна, непитуща лю...

— Послухайте, ви ж п'яні! Як вам не соромно!

— А, так ти теж проти мене? Зничтожу! — і своїм здоровезним кулаком тицьнув у обличчя майстрові.

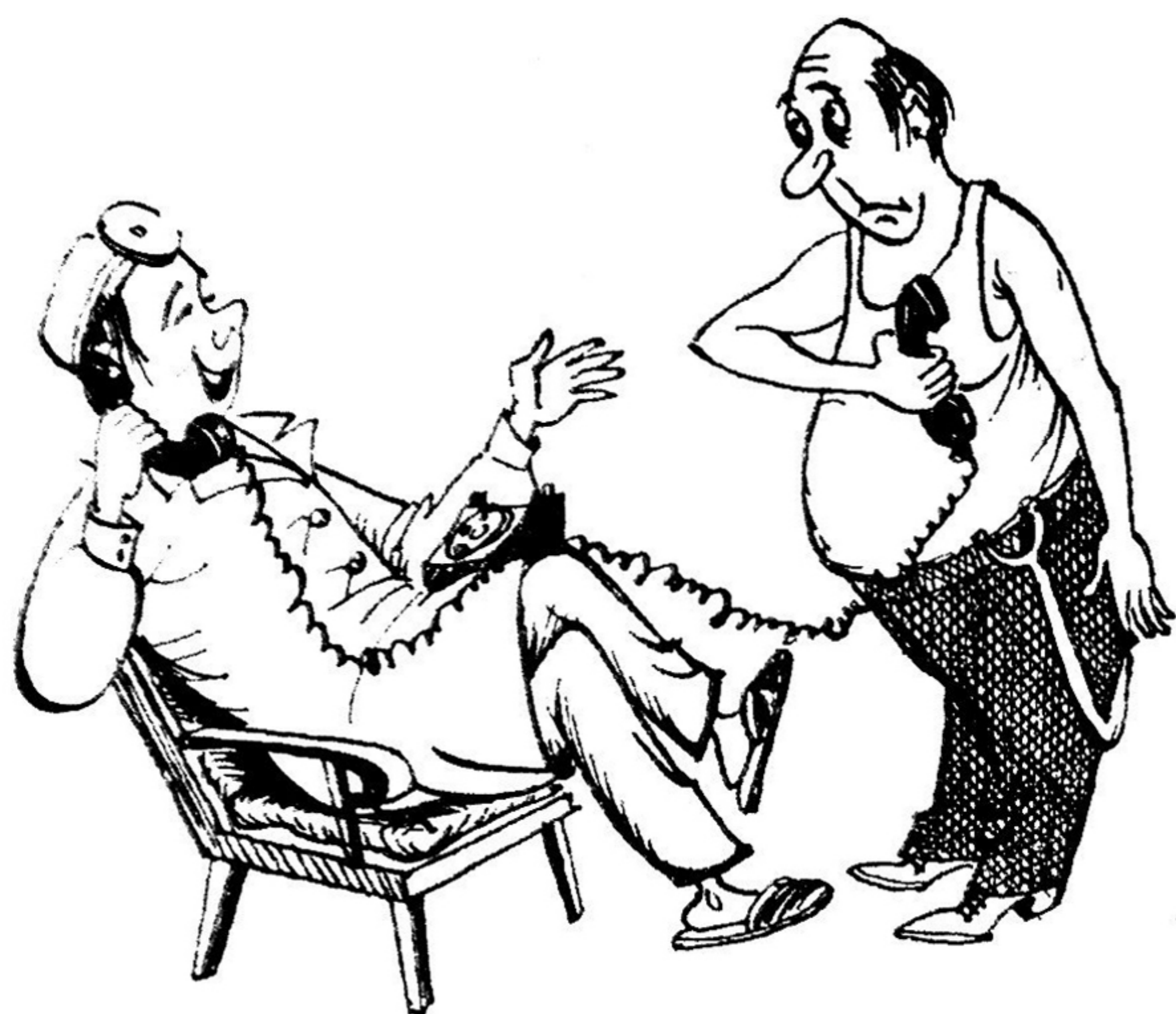
— Рятуйте! — заволав той.

Хвилини через десять у відділку міліції Василенко, схлипуючи, говорив:

— І як таких негідників земля носить! Звідки вони беруться? Ліберали ви, міліція, от хто! Кажете, що одержить п'ятнадцять діб? Та його на десять років треба, поганця. У в'язницю! Негідника!

І він приклав мокру хусточку до розбитої губи.

НА ЧЕРГУВАННІ

Медсестра Валя прочинила двері в ординаторську і зупинилась на порозі. Схиливши набік голову, кокетливо дивилася на чергового лікаря, який «крутив» телефон.

— Чого тобі?

— Ми-хайле Петро-овичу! Дзвонили з «швидкої». До нас направляють хворого. Ой! Забула прізвище. Буде у нас хвилин за двадцять. Просили прийняти і приділити увагу.

Михайло Петрович Дрозд, ставний, енергійний чоловік, з досадою кинув телефонну трубку на апарат. Зайнято, хай йому грець!

— Добре. Приймемо!.. Приділимо увагу!.. Ну, все!.. Домовилися!.. Привіт!..

Валя, ображено закопилівши пухкі губки, грюкнула дверима.

Михайло Петрович знову набрав номер телефону. Темпи — темпи! Кожна хвилина, не використана для власного благополуччя, — прожита марно. Тьху! Знову зайнято! А йому обов'язково треба довести справу до кінця. Вчорашня розмова із завідувачим райздороввідділом не прояснила ситуації. Ніби пообіцяв. І, разом з тим, недомовки...

«Знаємо ці штучки», — думав Михайло Петрович.

— Ні, шановний Миколо Семеновичу! Ти одержав вказівку з області. А я вже тебе додавлю! Мертвою хваткою... Життя належить енергійним і сильним...

Дроздові щойно виповнилося сорок, і йому дуже хотілося стати заступником головного лікаря. Масштаби все ж таки! Зараз підходящий момент. Вакансія. А у нього найкраща репутація — знаючий, енергійний, вдумливий. Він вживав усіх заходів до того, щоб про нього думали саме так: намагався не брати важких хворих, всіма силами відхрещувався від тих, кому за шістьдесят, був обережний у висновках, умів заручитися підтримкою колег. І, головне, умів зав'язувати хороші стосунки з потрібними людьми.

Та-ак! У Миколи Семеновича зайнято! Спробуємо домовитись про полювання у неділю. На цей раз все було в порядку. Домовився із завучем сусідньої школи. У нього нова «Лада». Підвезе! Не бити ж свої «Жигулі». Довелося сказати, що карбюратор забарахлив. Ну що ж! Брехати вміло і своєчасно — це теж мистецтво.

Так! Тепер знову наберемо Миколу Семеновича! Тьху! Знову зайнято.

Подивився на годинник. Збігло двадцять хвилин. Ого-го! У вік космічних швидкостей можна багато дечого встигнути. Подивився ще раз на годинник і рішуче попрямував у третю палату. Там лежав його знайомий — начальник цеху з механічного заводу Андрій Сагайдак. Цьому дурневі захотілося стати кандидатом

наук. Це ж треба — начальник великого цеху, а тут іще дисертація! Написати він її написав, а захистити вже не вистачило сил. Нервово перенапруження. У сорок п'ять мало не пішов у «кращий світ»: схопив інфаркт і лежить тепер он колодою. Нічого, оговтається...

Ділова операція, що її затіяв Дрозд, мала дещо делікатний характер. Справа в тому, що лісник, якого він лікував, на знак подяки вчора привіз бідон меду. Ну, для чого йому стільки! Вирішив частину продати. На ринку незручно, а от знайомим!

Невимушено розповів Сагайдакові, що йому для швидкого одужання необхідно вживати кілька ложок меду в день. Коли той почав міркувати, де дістати меду, запропонував свої послуги, — мовляв, одна медсестра має власну пасіку, він спробує умовити її...

Мотнувся миттю додому, швиденько налив трилітрову банку і привіз приятелеві. Той, розчулений, тут же віддав йому двадцять карбованців.

Вся операція зайняла двадцять п'ять хвилин. Темпи!

Тепер знову спробуємо подзвонити Миколі Семеновичу. Зайнято!

— Тьху, — лайнувся Михайло Петрович.

Двері ординаторської прочинилися, і на порозі знову з'явилася медсестра Валя.

— Михайле Петровичу! — проспівала вона, — уже привезли. Хвилин сім тому.

— Кого привезли?

— Хворого, про якого телефонували. Як його? Ой! Знову забула прізвище.

— Ірина Григорівна на місці?

— Так!

— Нехай оформляє. І зробить усе, що треба. Вона ж досвідчена медсестра. Слава богу, двадцятий рік працює. А я за п'ять хвилин буду. Скільки йому років? Шістдесят сім? Почекає! Все! Бувай.

Валя зачинила двері.

Подзвонити в аптеку. Треба холенізму. (Теж мені дефіцит). Обіцяв сусідові — районному прокуророві. Подзвонився.

Так, наберемо Миколу Семеновича! Не відповідає! Було зайнято, тепер не відповідає. А хай йому...

Двері знову відчинилися.

— Ой! Михайле Петровичу! Приїхав син старого. Лається! Каже, півгодини як привезли батька, а черговий лікар так і не оглянув його. А у хворого тяжкий серцевий приступ.

— Скажи, що я у тяжкохворого і зараз прийду...

Нічого, почекає!

Сьогодні четвер. Завтра п'ятниця. Подзвонити, щоб «мужики» зібралися на преферанс. Треба йти до хворого, але це ж хвилина! Старий подожде! Там досвідчена медсестра...

Подзвонив, домовився. Пішов був до дверей. Та нестерпно захотілося пити.

Набрав у кубовій кружку окропу, кинув туди дві грудки цукру, паперовий пакетик з чаєм. З апетитом сьорбнув.

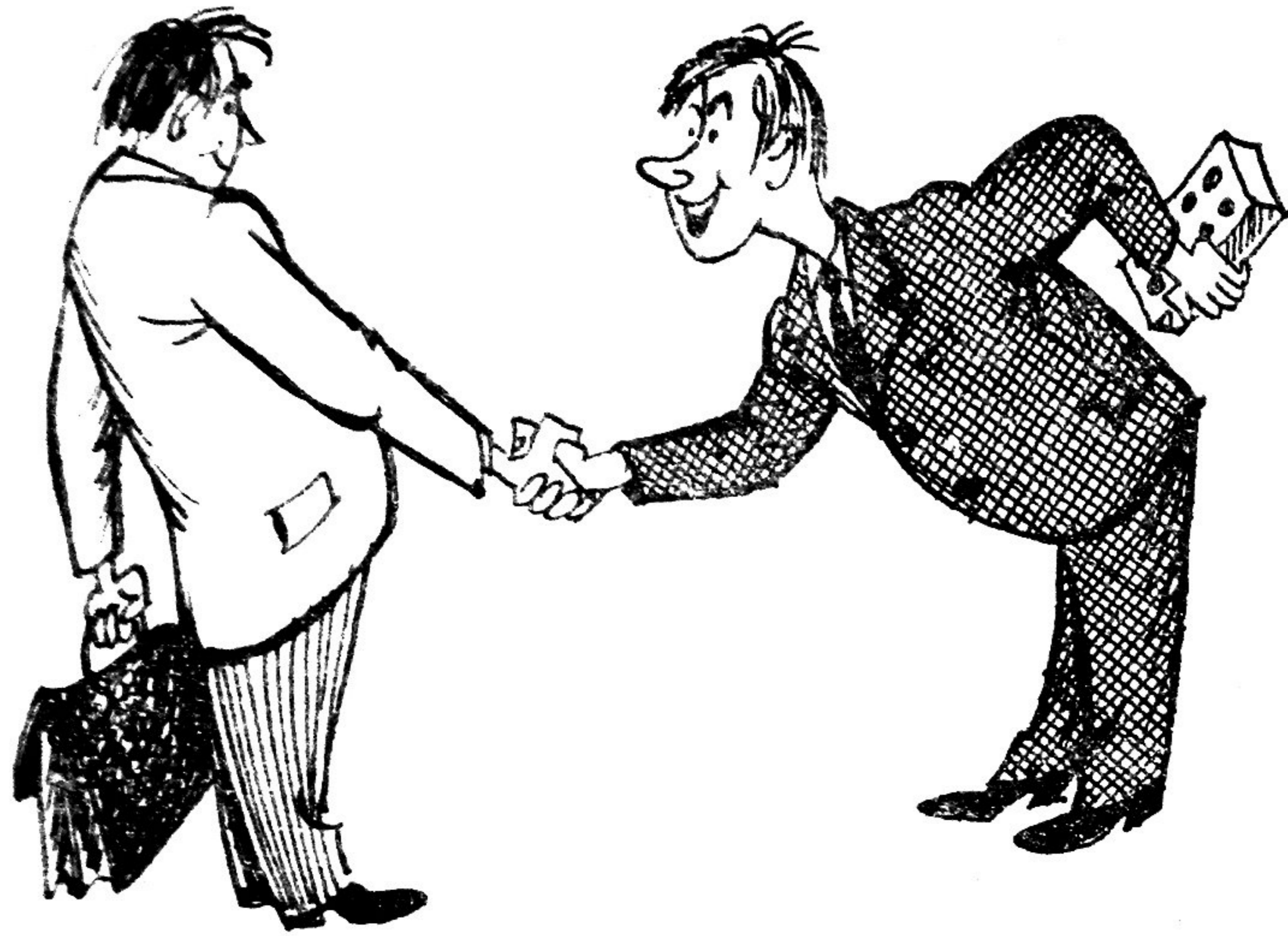
Раптом двері рвучко відчинилися, і в ординаторську увійшов завідуючий районним відділом охорони здоров'я Микола Семенович Куш.

— Чайок попиваєте? Ну-ну... А я думав, справді у тяжкохворого... Ні-ні, все в порядку, продовжуйте. Ірина Григорівна, спасибі їй, вже привела мого батька до свідомості. А ви допивайте собі чайок...

І вийшов.

Михайло Петрович, біліший від лікарського халата, кілька хвилин непорушно сидів на кушетці. Нарешті, похитуючись, устав і, не потрапляючи руками в рукави, почав одягати пальто.

ПРО ВСЯК ВИПАДОК

Василь Михайлович Удовик, головний бухгалтер заводу, уважно слухав ревізора з області.

— Серйозних порушень у фінансовій діяльності заводу я не знайшов,— говорив той.— А от дрібні є. В цеху готової продукції табельниця протягом місяця була оформлена як столяр. Це ж неподобство! Допустили перевитрату заробітної платні. Правда, не так уже й багато, всього на один процент від суми місячного фонду за рік. Ніби й дрібниця. Але ж цього не повинно бути! Теж недогляд!..

— У нас був дозвіл, ми тримали п'ятьох робітників додатково в цеху готової продукції,— почав пояснювати Василь Михайлович.— Ось телеграма...

— Це все добре. Але ж треба оформити все як слід!
— Приймається. Надалі врахуємо, Сергію Петровичу!

Ревізор вказав Удовикові на ще кілька дрібних порушень. Нарешті, вони дійшли згоди по всіх пунктах, і акт перевірки було підписано.

— А тепер можна було б і район оглянути! Адже тиждень без відпочинку, перегорнули гори паперу... Я просто заздрю вашій працьовитості! — схитнув головою Василь Михайлович.— А у нас, між іншим,— чудові місця! За сотні кілометрів приїздять дивитися на дубовий гай. Жодного дерева, якому було б менше сотні років! А Яреськові Хутори! Більшої краси немає ніде! Куди там Крим і Кавказ!

Ревізор примружив очі й весело кинув:

— Еге! Та ви, бачу, лірик! Бухгалтер — і водночас лірик!

— Це точно! Я вірші писав би, та хисту нема,— ритмічно вийшло у Василя Михайловича.— А втім, і в цифрах є своя поезія. Навіть у звітах! Фінанси — основа основ кожного підприємства, взагалі будь-якого починання!

— Ну що ж, давайте поїдемо та подивимось на ваші чудові місця,— охоче погодився Сергій Петрович.

Дорогою розмовляли про те та про се: про складність бухгалтерської роботи, про нелегку професію ревізора, про те, як мало доводиться по-справжньому відпочивати, спілкуватися з природою...

Сергій Петрович виявився чудовим співбесідником, і Василь Михайлович проймався до нього усе більшою приязню.

Потім, коли вже намилувалися красою лісу, надихались п'янким лісовим повітрям, а годинник став показувати обідню пору, Василь Михайлович запропонував:

— А тепер можна й пообідати! Скромно! Без надмірностей! Пропоную від щирого серця.

Сергій Петрович легко згодився і додав:

— До речі, я чув, у вас тут чудово готують! Тільки майте на увазі: половину видатків я беру на себе. Не ображайтесь, становище зобов'язує... Спиртного не вживаю. Але смачненько попоїсти люблю.

Обід пройшов, як пишуть в дипломатичних звітах, у дружній, невимушеній обстановці. Василь Михайлович сипав дотепами й розповідав свіжі анекдоти, до яких був дуже охочий. Увечері проводжав ревізора.

— Дуже був радий з вами познайомитись,— гаряче тиснув він йому руку.— Ви знаєте, не часто доводиться зустрічатися із людьми, які і справу свою добре знають, і разом з тим — не придири, не формалісти. Інший бурбон як приїде, як почне давити із тебе сік...

— Є, є любителі,— посміювався Сергій Петрович.— Ну, та декого таки й справді треба давити. Всякі трапляються й серед вашого брата. Один, бува, як накрутить — мама рідна! За місяць не розгребеш. А у вас — все в порядку. Діло своє, бачу, знаєте й любите. Словом, так і тримати!

Удовик помахав услід директорській машині, яка повезла ревізора з області, й пішов до бухгалтерії.

— Ну, пронесло, ніби все гаразд! — витираючи піт із чола, сказав своєму заступникові. Той похитав лисою головою.

— Хтозна...

— Сумніваєтесь? Ось же офіційний акт...

— Е-е, батечку, акт — це ще не все. В акті може бути усе розчудесно. А от що він начальству своєму скаже? На своєму довгому віку я бачив, як після рожевих актів знімали людей з роботи. Усна доповідь! Знаєте, слово — страшна сила...

— Та не віряться, щоб Борисенко був здатний на підлість! Людина він нібито непогана...

— Усі ми гарні. Особливо, коли спимо... Особисто я не вірю, що ревізор може бути порядною людиною.

Удома Василь Михайлович розповів дружині про те, що ревізор не знайшов серйозних недоліків, і знову, але вже не так упевнено сказав, що Борисенко — чудова людина.

— Звідки ти взяв? — заперечила дружина.— Ти скільки часу його знаєш? Тиждень? Може, з'їв із ним пуд солі? А от скаже, що ти — легковажна людина, і все! Будеш мати халепу...

Уночі Василя Михайловича мучили жахливі видіння. Його звільняли з роботи, викликали до прокуратури. Він захищався, читав позитивні висновки з ревізорського акта, а з нього сміялись: «Ха-ха! Викиньте той папірець, знаєте куди? А нам Борисенко розповів зовсім інше. Тож здавайте діла і готуйтеся відповідати перед судом!»

Василь Михайлович прокинувся, облитий холодним потом, і довго лежав у ліжку з розплющеними очима. Що робити?.. От якби викликати недовір'я до ревізора! Якийсь хоч один сигнальчик, що компрометує. Наприклад, що після перевірки Борисенко три дні пиячив. Не повірять! Знають: непитуший. А все ж ніби заплямований... Тінь усе-таки буде...

Десь о п'ятій ранку Удовик підхопився з ліжка. Сів одягнений за стіл. Довго думав. Потім, зітхнувши, заходився писати анонімку.

НА СТАНЦІЇ

Іван Микитович Пастушенко, молодий чоловік у тренувальному костюмі і окулярах, нерішуче зупинився перед залізничною касою. Він уже протягом п'яти днів безрезультатно намагався дістати квиток на один із двох поїздів, які проходили через цю, як то кажуть, забуту богом станцію, і в нього нічого не виходило.

Сьогодні кінчається строк путівки, а квитка нема.

Зібрався з духом і постукав у віконце каси. Почекав, пройшовся туди-сюди, знов постукав.

На цей раз віконце відчинилося.

— Ну, чого тарабаниш? Що я, глухий?

Касир був лисуватий, повновидий, з невеличкими очищами, які, здавалось, обмацували Івана Микитовича.

— Та мені... Та я... У мене сьогодні кінчається путівка, треба їхати на роботу, а квитка немає. Мені до Денісівки, на московський.

— Усім на московський... Немає квитків — ні на сьогодні, ні на завтра.

— Але ж курортникам — у першу чергу.

— Чого ти до мене прилип? Поїзд прохідний, є місця — я відпускаю, немає — значить, немає. Ходять тут усякі, заважають працювати.

— Але ж учора ви теж казали, що квитків немає, а п'яťох пасажирів усе ж таки обілетили!

— А твоє яке діло? — визвірився касир. — Були квитки — і продав!

— А мені перед цим заявили, що немає...

— Стежиш? Нишпориш? — касир аж позеленів з люті. — Вони завчасно замовили, ясно?

— Я теж замовляв...

— А це вже не моя справа, — відрізав касир. — Замовив би — мав би!

І з грюкотом зачинив віконце.

Пастушенко вийшов у сквер і сів на лаву. Стрілки годинника показували 15.00, до поїзда було три години. Що робити?

Учора він отак само ж перед приходом московського чатував на удачу. Перед ним стояло двоє, мабуть, з місцевих, і касир — цей же самий, сьогоднішній — швидко їх відпустив з квитками, а йому відрубав:

— Усе. На московський скінчились. Кому куди далі?

І так само швидко відпустив трьох, що стояли за ним. І усі вони сіли — Пастушенко це ясно бачив — на московський поїзд. А перед відправкою поїзда, пригадав Пастушенко, двоє пасажирів — чоловік із жінкою — перемовилися кількома короткими фразами, котрим він тоді не надав значення.

— Скільки взяв? — спитала жінка, коли чоловік підійшов до неї від касового віконечка.

— Як завжди. Дві червоних.

— У-у, жмот,— гнівно блиснула у бік каси оченятами молодниця.— Пішли. Нічого не зробиш, їхати треба.

Тепер перед очима Пастушенка знову виразно пропливла уся ця сценка. Страшний здогад осінив його. «Невже? Бр-р,— він аж здригнувся від огиди.— А з іншого боку,— що робити?.. Не сидіти ж тут...»

Пастушенко просидів у сквері ще з півгодини. Потім рішуче попрямував до віконця. Від того, що він збирався зробити, кидало то в жар, то в холод. Але вибратись із цієї Задригайлівки треба було неодмінно.

Постояв, набрався хоробрості і рішуче постукав у віконце каси. Цього разу воно відчинилося відразу.

— Квиток до Денисівки. Ось нате! — І він простяг гроші.

— А я тобі сказав, що квитків нема!

— Там... Там на десятку більше!..

Касир схопив гроші, полічив і поклав перед собою.

— Так, значить, хабар! Гм! — секунду подумав.— Ну, добре!

Він схопив телефонну трубку і набрав якийсь номер.

— Альо! Прокуратура? Мені Семена Тарасовича.

У Пастушенка душа пішла в п'яти.

— Вибачте! Я прорахувався! Я не хотів!..— забелькотів він.

— Мовчи, дурню! Бо зараз як дам трубкою по голові! — люто засичав касир, закриваючи долонею мікрофон.

— Це випадково...

Касир по-звірячому вишкірив зуби і люто посварився кулаком. Та раптом його обличчя аж засяяло доброзичливою посмішкою.

— Семене Тарасовичу! Доброго здоров'ячка! Це Ко-

ськов. Касир. Так що неприємність! Шановна Оксана Володимирівна сьогодні вдень не поїдуть. Її квиток довелося віддати одному тут... Депутатові. Розумієте, нічого не міг вдіяти... Але я вже зафрахтував їй на нічний. Спальний, аякже... Моє вам шанування. Уклін Оксані Володимирівні.

— Міг би і додати п'ятірочку. За риск. Все ж таки прокурор! А якщо копне? Мені кришка!

У Івана Микитовича від обурення навіть перехопило подих.

— Обійдешся! — грубувато сказав він.— І так надбавка тобі майже сто процентів. За що?

— За риск, чоловіче, за сміливість і мою доброту!

Пастушенко схопив квиток і пішов був до виходу із залу. Йому було соромно й боляче. Хотілося щось полати, може, навіть когось ударити.

Раптом його погляд зупинився на телефоні-автоматі, що висів на стіні за два метри від каси. Віконце було відкрите. Було видно касира, який там порався.

— Підожди. Ти теж у мене покрутишся... Принаймні, похвилюєшся, проклятий хабарнику. Як там звали прокурора? Ага...

Іван Микитович зняв трубку автомата, зробив вигляд, ніби набирає номер, потім голосно і чітко заговорив у трубку:

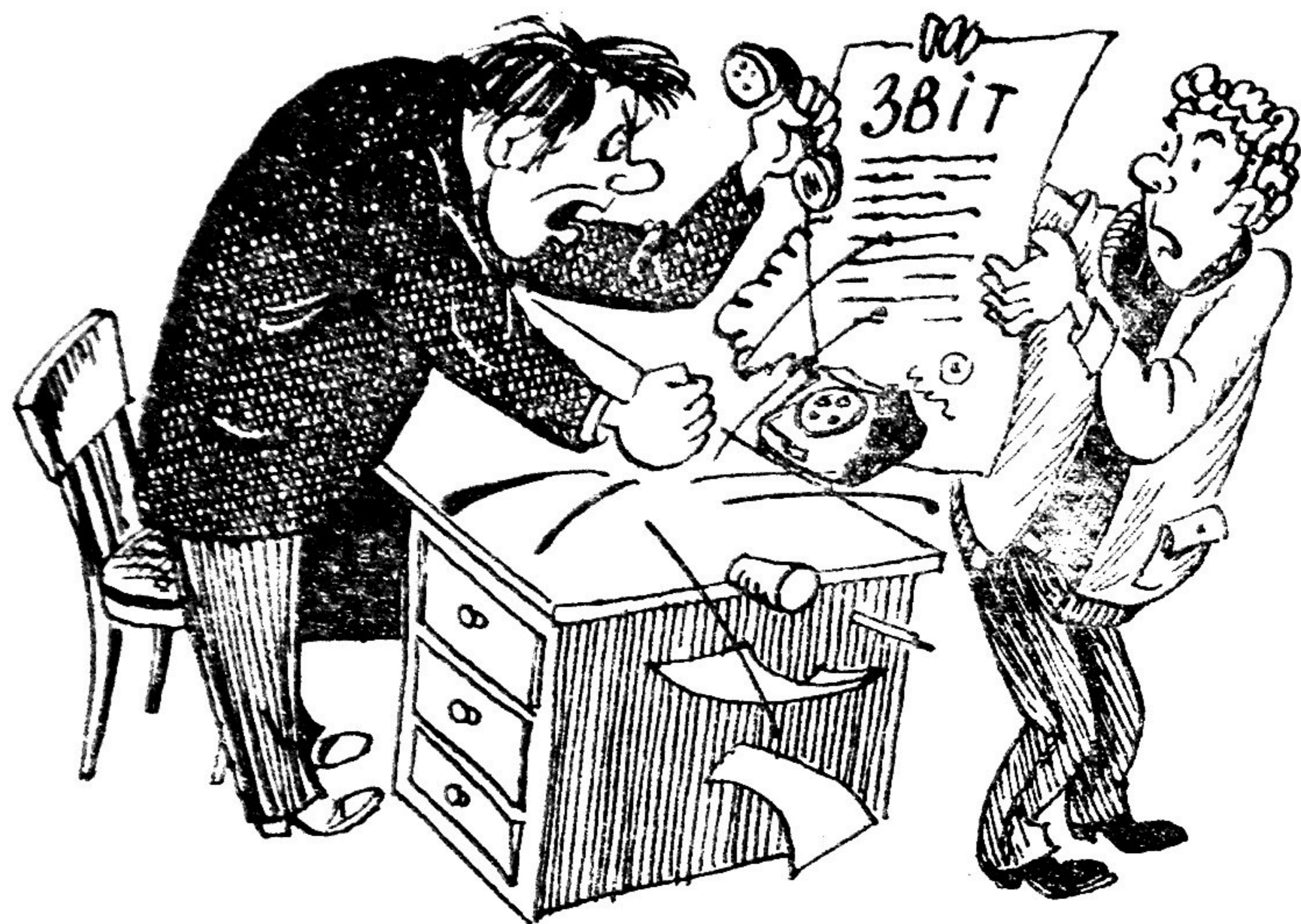
— Семен Тарасович? Це я! Згідно плану... Взяв... Одну червону. Номер? Звичайно, записаний. Чекаю...— і повісив трубку.

Повільно пішов до вихідних дверей.

І тут сталося непередбачене.

— Товаришу! — почув він чийсь голос. Озирнувся. Це був касир Коськов.— Підождіть. Ви мені дали зайві гроші!

Він хутко сунув у кишеню Пастушенку пожмакану десятку і зник за дверима каси.

ПЕРЕСТАРАВСЯ

Начальник другого відділку радгоспу «Овочевий» Юхим Свиридович Печений непорушно, ніби монумент, сидів за величезним письмовим столом і розглядав аркуш паперу. Цифри, виведені каліграфічним почерком, малювали сумну картину — шістдесят відсотків виконання плану за декаду. Бухгалтер Іван Безкоровайний, довготелесий парубійко в джинсах, стояв по команді «струнко».

— Що це таке? Що ти мені дав?

Безкоровайний перелякано закліпав очима.

— Як це що? Зведення...

— Гм! Яке зведення?

— Зведення для дирекції радгоспу про збирання овочів за декаду.

Печений уважно подивився на бухгалтера, ніби бачив його вперше.

— Так-так! І я добився, щоб його призначили до мене бухгалтером!.. Несерйозна ти людина, Іване! Працівник такого масштабу, як ти, повинен бути кмітливим. А з тебе толку, як з гусака води! Що ти мені даєш фільчину грамоту?

На лобі Безкоровайного з'явилися краплини поту.

— Чотири рази все перевірів, на день затримав зведення... Все точно! Йй-бо, точно! Жодної помилки...

Печений задумливо подивився на зведення, потім на Івана.

— Помилка тут, може, й справді немає. Гм! А ти коли-небудь замислювався над тим, що таке бухгалтер відділку? Це ніби міністр іноземних справ. Уся політика в його руках... Зрозумів, яким повинно бути зведення?

Бухгалтер напружено дивився на начальника:

— Пробачте, не схопив...

— Зведення повинно бути перспективним. Ясно?

— Н-не зовсім...

— Тьху, дурню! — з досадою лайнувся начальник відділку. — Що таке зведення, яке ми посилаємо директорів радгоспу? Це або постріл у самого себе, або ж найнадійніша броня. Зрозумів?

Безкоровайний мовчить, долонею витирає піт з лоба.

Обличчя і вся фігура його являють граничне напруження думки. Від натуги він шарпається, чухає потилицю, смикає себе за галстук, що з'їжджає набік. Нарешті він щосили б'є себе кулаком по лобі.

— От дурна голова! Відразу не допер!

Печений з полегшенням посміхнувся:

— Дійшло! Не буду ж я в центральній садибі пояснювати, що бригадир Соломахін видавав дочку заміж! — Потім помовчав. — Дивись мені, не забріхуйся!

Щоб реальна картина була. Розумієш, реальна... Знаю я вас...

— Ну, яка ж брехня може бути!

— Ти давай перспективні зведення. А я вже забезпечу, щоб вони були справжніми.

Безкоровайний схопив папір і гукнув щосили:

— Буде зроблено, Юхиме Свиридовичу!

Минуло кілька днів. Печений щоденні рапорти, які давав йому Безкоровайний, підписував без зауважень. Та одного разу начальник відділку сказав бухгалтерові:

— Іване! Я днів на три поїду в область. Лікарям покажусь. Ти всі зведення посилай сам. Розумієш, сам! І за декаду теж,— і він багатозначно підняв палець.

— Буде зроблено з великим задоволенням, Юхиме Свиридовичу!

«Орел,— думав про себе Печений.— Надійна людина! І чому його не терплять деякі?..»

Через кілька днів Печений повернувся додому. Безкоровайний, побачивши зелені «Жигулі» начальника, вискочив на ганок.

— Юхиме Свиридовичу! Нарешті! Ну, як здоров'ячко?

— Нічого! Поживемо ще! Як тут у вас? — ліниво прогудів Печений, вивантажуючись із власної машини.

— Попали в передовики. Приїхали наші з центральної садиби, кажуть, наш відділок на другому місці. Нарешті випередили четвертий. А то вони все попереду.

Юхим Свиридович, який саме піднімався на ганок, оступився і отетеріло подивився на бухгалтера.

— Звідки у нас друге місце? — Помовчав.— Твої витівки? Ану давай папери. Ті, що відправляв.

— Повний порядок,— подаючи папку з паперами, говорив Безкоровайний.— Сам усе складав. З урахуванням критики! Ажур! Нікому нічого не показував, прямо в центральну садибу...

— Так! Подивимось, що у нас тут.

— Друге місце, кажеш! — примруживши ліве око, сказав Юхим Свиридович.— Так, це дуже серйозна справа. Ось ми і обійшли, нарешті, наших суперників... Ось що, Іване! По-моєму ти став краще працювати. Ініціатива з'явилась. Словом, я задоволений тобою. Головне — це мати голову на плечах.

Печений настроївся на філософський лад і став уголос міркувати про користь розумного і нешаблонного підходу до справи.

— Ну, мабуть, пора і на обід,— нарешті сказав він. Підвівся і попрямував до дверей. Та раптом задзвонив телефон.

Вислухавши того, хто говорив із ним, Юхим Свиридович став заперечувати. Та його співбесідник, мабуть, поклав трубку.

Печений кілька хвилин сидів мовчки. Обличчя його почервоніло від гніву. Нарешті він з усіх сил грюкнув кулаком по столу.

— Дурило проклятий! Що ти наробив, негіднику! Якщо вже взявся брехати, то хоч бреши уміючи. А ти! Друге місце! Ич! Вже завершили збирання помідорів! Обійшли четвертий відділок! Завтра їде делегація з цього самого четвертого. Цікавиться нашим досвідом. Розумієш, що тепер буде? І все через тебе, дурню!..

У ПОНЕДІЛОК

Ранок. Кабінет заступника директора заводу Анатолія Івановича Пашковського. Господар кабінету — середніх літ мужчина — стоїть коло вікна і з цікавістю дивиться на пташок, які метушаться на сусідньому балконі. До кабінету увіходять четверо з паперами, папками, робочими зошитами. Анатолій Іванович повільно відходить від вікна, сідає в м'яке зручне крісло, бере зі столу окуляри в модній тоненькій золотій оправі.

— Сідайте, товариші, і почнемо.

Начальник житлово-комунального відділу заводу Сонькін — маленький лисуватий товстун з хитруватими очницями, — вловивши ліричну задуму на обличчі начальства, посунув стілець і сказав:

— Важкувато радитись після неділі! Недарма кажуть, що понеділок — тяжкий день.

Трое інших мовчать. Виконроб будівельної дільниці Бутенко щось підраховує в блокноті. Інженер Селезньов з байдужим виглядом розглядає картину на стіні. Заболотько — начальник ремонтного цеху — із зосередженою серйозністю дивиться на Пашковського.

А Сонькін тим часом заливається соловейком:

— Як провели вихідні, Анатолію Івановичу? Як завжди, на природі?

Заступник директора, граючись красивою авторучкою, мрійливо сказав:

— Та нічого собі. На полювання з приятелем їздив. Давно не було такої удачі. Виїхали ми машиною вранці за Іванівку. Морозець. Дерева інеєм укриті. Краса! Повітря — дихаєш і не надихаєшся. Ну, як заведено, по чарочці коньяку для початку, щоб, як мовиться, око нагострити. Розійшлися. Іду я оце. Дивлюся — заєць. Прицілився, шарахнув із лівого ствола. Він — тут же, на місці... Тільки підібрав, кроків зо двадцять пройшов —

лисиця. Ну, просто красуня! Я по ній — із правого ствола! Вона на спину — брик. І тільки ніжками от-так!

Анатолій Іванович показав на пальцях, як зробила лисиця ніжками. У цей час його позолочена авторучка звалилася на підлогу.

— Ой-ой-ой, — зарепетував Сонькін. — Перо хоч ціле?

Пашковський кілька разів розписався на аркуші паперу, уважно оглянув і сказав:

— Ніби все в порядку! А то ж золоте перо! Подарунок! Шкода все-таки... Так на чому я закінчив?

Виконроб, продовжуючи щось писати в блокноті, сказав:

— На ніжках!

— А, та що там ніжки! А фігура! А обличчя! А очі! Які очі! Чорні, величезні, а сама — білява.

— Блондинка? З чорними очима? Такого бути не може, — сказав Сонькін.

— Ну, що ти розумієш! Я тобі говорю — це була така жінка, за один погляд якої я готовий був перевернути світ. М-да... Жила вона на третьому поверсі. Вийде, бувало, на балкон...

У цей час задзвонив один із численних телефонів, що стояли на окремому столику, поряд з великим робочим столом Пашковського.

Анатолій Іванович узяв трубку.

— Альо. — Почувши голос, він підібрався, сів прямо і чітко відповів:

— Дамо сто один процент! Сто п'ять? Ні, не вийде! Не зможемо! Сто три? Спробуємо, натиснемо! Так, так! Докладемо зусиль! Добре! Слухаюсь!

І, поклавши трубку, повернувся лицем до присутніх.

— Так... про що я говорив?

Селезньов похмуро буркнув:

— Про балкони.

— Так, занотуйте собі, Заболотько,— балкони в будинку, що на Заводській, № 6, відремонтовані вкрай погано. Розпустилися самі і своїх підлеглих украй розпустили. Тільки й знаєте, що наради проводите! Прозасідалися! Все обіцяєте! А балкони валяться...

Сонькін, який бадьоро й невимушено сидів на стільці, відразу принішк. У його великому і складному господарстві завжди було щось не так.

Селезньов саркастично посміхнувся. Посміхнувся й Бутенко. Заболотько з непорушним спокоєм уважно слухав Пашковського.

— Чого це ви посміхаєтесь? — гримнув Анатолій Іванович.— Ви відповідаєте за стан будинків.

Бутенко посерйознішав і щось записав у блокнот. А Селезньов зігнав з обличчя посмішку і так сумно подивився на заступника директора, що той відвів очі.

— Неподобство! Чорт знає що! — лютував Анатолій Іванович.— Замість живого діла захопилися нарадами. З людьми треба бути, керувати ними, вирішувати питання. А ви — баляси точите! Ану марш на об'єкти!

Селезньов, Бутенко і Заболотько, полегшено зітхнувши, заспішили до виходу. Останнім подріботів Сонькін. Затримавшись у дверях, гнівно кивнув у бік приймальні:

— Правильно ви їх, Анатолію Івановичу. А то звикли теревені розводити... Ич, за-сі-дателі!

СПРАВЖНІЙ МУЖЧИНА

Микола Гриценко — високий, широкоплечий вродливий хлопець років двадцяти чотирьох — з нетерпінням подивився на годинник. Потрусив рукою, знову подивився. Ні, годинник не зупинився. Було ясно, що його однокурсниця по інституту Світлана запізнюється вже на вісім хвилин.

Він нервово заходив навколо лави, потім утупився поглядом у вхід до парку. Ні, не вона! Ох, ця звичка запізнюватись!..

— Добрий вечір! — раптом почулось у нього за спиною.

— Ти?! — закліпав він очима, і губи його мимоволі роз'їхались у щасливу посмішку.— А я жду, жду...

— Вибач, будь ласка! Я більше не буду! — Вона смішно зморщила носик.— Яка у нас програма на сьогодні?

— Давай погуляємо в парку. Чудова погода... Поговорити треба.— І хлопець глибоко зітхнув, ніби йому не вистачало повітря.

Світлана прикусила нижню губку і дуже серйозно подивилася на нього. Потім весело й безтурботно кинула:

— Гарзд! Пропозиція приймається!

Вони звернули в алею. Тут майже не було людей. Руде осіннє листя шурхотіло під ногами. Микола знову тяжко зітхнув.

— Чого зітхаєш? — запитала Світлана.— Щось хочеш сказати?

Помовчали.

— Свето! Ми з тобою зустрічаємось два роки. І якось жодного разу не поговорили... серйозно. Справа в тому, що я... Я давно...

— Ну, говори! Чого ж ти замовк? Сміливіше!

— Та я... Вже... Я... тебе...— Під її лукавим поглядом хлопець зовсім розгубився.

— Ти, мабуть, хочеш сказати, що ти мене кохаєш?

— Так! Моя рідна! Так!— І він долонею витер піт з чола.

— Не можеш без мене жити?

— Не можу...— протягнув Микола.

— Ну от, дурненький, і сказав мені все... І зовсім це не страшно! А тепер поцілуй мене... Ти в мене справжній мужчина. Дужий, мужній, рішучий!— Веселі бісики промайнули в її очах.

— Так! Я не можу без тебе жити і... хотів... хотів... Микола знову замовк.

— Ну, що ти, ріднесенький! Сміливіше! Ти ж мужчина, а мужчина— це від слова мужність! Я ж тебе люблю і теж без тебе не можу жити... Але ж ти сказав мені не все?

— Я... Хочу... Давай поберемося! Прощу твоєї руки!

Світлана захоплено вигукнула:

— Тепер я твоя наречена!

— Яка ти у мене розумниця,— гаряче прошепотів Микола.

— Батькам скажемо на цьому тижні, правда? Чого тягти? А тепер ти мені подаруй букет осіннього листя. Невеличкий, скромний. Ну, хоч чотири листочки.

Микола заходився трусити каштанове дерево і на хвилину випустив із поля зору дівчину.

Тим часом до Світлани підійшли троє. Вони були напідпитку.

Один із них бовкнув:

— Диви, яка чувиха шикарна!

Двоє інших зареготали.

— Шикарна, так пригорни її,— пропищав маленький і червонопикий.

Здоровило розставив руки:

— Іди, баришня, я тобі вліплю такий поцілунок!— Він зробив крок до Світлани.

— Не підходь,— крижаним тоном промовила та.

— Давай, Стьопо!— гукнув третій, з довгим неохайним волоссям.

Микола, почувши шум, хотів кинутись на допомогу Світлані, та ноги прикипіли до землі. Він не міг зрушити з місця. Раптом дівчина ребром маленької твердої долоні вдарила хулігана по шиї. Той зойкнув і впав як підкошений.

Двоє п'яних остовпіло дивилися на дівчину.

— Один своє вже дістав. Гей ви! Забирайте його і геть звідси!

Лобурі підхопили товариша і потягли по алеї. Той, трохи очунявши, раптом заволав:

— Убивають! Нападають!

— Тихше ти! Бо ще раз вріже,— сказав малий, і вони зникли.

— Любий, де ти? Іди сюди.

— Ой, мені погано,— промовив Микола і вийшов з-за дерева.

— Що з тобою? — стривожилась дівчина.

— Нічого... Вже пройшло...

Світлана притулилась до нареченого і прошепотіла:

— Як добре, що ти у мене є! Сильний, мужній! Справжній мужчина!

УСЕ ПРОЯСНИЛОСЬ

Михайло Корнійович Соломаха, інспектор відділу кадрів, акуратно розпечатав конверт.

— Характеристика. Гм! На Сидоренка Дмитра Петровича... 1963 року народження. Це скільки йому? Двадцять два! Хороший вік! А мені вже п'ятдесят чотири! Ох, роки, роки! Що тут накрутили товариші із цеху?.. Комсогруппорг, передовик, виконує... Гм! Лауреат премії обкому комсомолу. Так-так! Нежонатий! Морально стійкий... Те-ек-с. Дана для вступу у вуз... Гм... Усі хочуть бути вченими! А хто ж буде рядовим?

Він своєю великою рукою накрив характеристику і замовк, похмуро розглядаючи нігті.

— Ну, просто янгол! Причепи крильця, і полетить. Пишуть катзна-що! А копнеш — і засмердить. Нічого, візьму в роботу — все стане ясно, як на долоні.

...Дмитро Сидоренко виявився худеньким, середнього зросту хлопцем з великим чубом. Блакитні очі і довгі чорні вії робили його трохи схожим на дівчину.

Він чемно привітався, сів на стілець і спокійно чекав. Ні тіні тривоги не було на його обличчі, і це не сподобалося Соломасі.

— Хочу уточнити деякі моменти з вашої характеристики, — вагомо сказав Михайло Корнійович.

— Будь ласка.

— Значить, морально стійкий? А як з випивкою?

— Не п'ю, — коротко відповів хлопець.

— Зовсім не п'єш?

— Ну, чарку-дві сухого вина на свята...

— Бачиш, а говориш: «не п'ю». Значить, все ж таки п'єш.

— Не люблю міцних напоїв. Прагну, щоб голова завжди залишалась ясною.

— У компаніях все ж буваєш? Кажеш, одну-дві чарки вина? А там, де дві, там три і чотири. Значить, — п'єш. І намагаєшся ввести мене в оману...

— Ні, не п'ю, — коротко і рішуче відрубав Сидоренко.

— Та-ак. Значить, ти ще і нещирий. Не визнаєш очевидних фактів.

— Факти полягають в тому, що мене ні вдома, ні на роботі ніхто ніколи не бачив напідпитку. Якщо ви уточнюєте «деякі моменти», уточніть і цей. І ви мені не тикайте, будь ласка.

— Ну, добре, — вів далі Михайло Корнійович. — А як по жіночій лінії?

— Не розумію вас.

— Дивись, який наївний! Людина ти доросла. Хлопець собою видний. Мабуть, не одній дівасі голову задурив? А пишуть — «морально стійкий».

Сидоренко обурено знизав плечима.

— У чому, власне, ви мене звинувачуєте?

— Дівчина у тебе є?

— Є.

— Хто така?

Хлопець почервонів, проковтнув слину. Помовчав.

— Дружу з Наталкою Фоміною, лаборанткою з третього цеху.

— А-а! Це та красуня, що виступає в заводській самодіяльності... Коли ви оформите ваші стосунки за існуючим законодавством?

— Але ж...— сторопіло почав хлопець.

— Чесний парубок зустрічається з дівчиною з чесними намірами. А у тебе, виявляється, нечесні?

— Та як ви смієте?

— Смію, бо стою на сторожі інтересів заводської громадськості. От для прикладу — а що коли у твоєї Наталки буде дитина? Спробуй розберись, хто батько. А коли стосунки оформлені — зовсім інша справа...

Дмитро скочив з місця, потім сів, потім знову встав.

— Ви, ви...— голос йому урвався.

— Я — людина, яка добивається правди, людина, старша за вас... Хочу по-батьківському застерегти вас від помилок, — вагомо промовив Соломаха.

Помовчали.

— І останнє — розкажіть про ваших батьків.

Сидоренко трохи помовчав:

— Мати — кадрова робітниця. Місяць тому пішла на пенсію. Батько теж кадровий працівник. Був старшим майстром. Помер півроку тому.

— Петро Сидоренко — зубастий був мужик. Не у всьому його схвалюю. Але умів добиватися свого. І орденів нахапав.

— Не нахапав, а заслужив своїми бойовими і трудовими справами.

— Заслужив, заслужив. Скільки їх було у батька?

— Чотири бойових і три за працю на заводі.

— Нічого собі! Не завадило б перевірити, за які такі заслуги йому стільки нагород.

— Мій батько був чесною людиною! І, повторюю, — всі нагороди він одержав за хоробрість і за ударну працю, — підвищив голос Дмитро.

— Та годі тобі. Всі ми чесні, поки не копнеш, а копнеш...— він не договорив тому, що худенький Сидоренко рвучко підскочив з стільця, схопив за лацкани піджака здоровезного, схожого на ведмедя Соломаха і видихнув йому в обличчя:

— Якщо ви посмієте сказати іще хоч одне погане слово про мого батька — я вас уб'ю.— І вибіг з кімнати.

Михайло Корнійович, щоб заспокоїтись, перекладав з місця на місце якісь течки. Потім сказав:

— Як важко дається істина. Ну, от і все прояснилось. Характеристика на Сидоренка потребує істотних доповнень: невитриманий, погано володіє собою...

ДИСЕРТАНТ

Михайло Омелянович Горбус ніколи нікому, навіть своїм найкращим знайомим, не розповідав, що його батько Омелько Гарбуз, перебравшись із села у місто, змінив своє прізвище на більш благозвучне, так би мовити, із закордонним звучанням. Це, зрештою, дрібниця. А він — людина серйозна, ділова, солідна, як і личить завідувачому лабораторією науково-дослідного інституту проблем фізики, — не опускався до дрібниць.

Взагалі він був далекий від повсякденної суєти. Пого не дуже обходило те, чим займалась дружина. Вона там перевіряє зошити, ночами на кухні щось пише, друкує в періодиці якісь статті — це її особиста справа. Не цікавило його, і чим займалися його діти — семирічний Жора і п'ятирічна Світлана, — і що собі думає і робить його теща. Зрештою, вони — це додаток до нього. То й нехай займаються своєю повсякденною колотнечею, а йому залишать її величність — науку фізику.

Вірний принципіві — бути вище дрібниць, — він не поцікавився, чому це його дружина і теща у парадних платтях, чому його благовірна в хорошому настрої. І, нарешті, чому сьогодні на обід пляшка «Мускату». Для людини, яка кожну хвилину свого часу віддає науці, працює над дисертацією, — все це не варте уваги.

Втім, він поблажливо сказав:

— Обід у нас сьогодні нічого. Хоч борщ трохи недосолений... І вино — не найкраще. Я люблю тільки «Токай».

Зоя Андріївна взяла зі столу тоненьку брошурку і хотіла щось пояснити, та Михайло Омелянович владним жестом зупинив її, — ну, що путнього може сказати дружина, та ще й не фізик, а якийсь там філолог, викладач середньої школи.

— Усі розмови потім. Пішов займатись наукою. — І суворо додав: — Дивіться, щоб тихо було.

Займатись наукою — це означало писати дисертацію. Горбус працював над нею вже дванадцять років. Тричі міняв тему. Науковий керівник — це вже четвертий — був уїдлигим і злоязиким, порівняно молодим (42 роки) професором. Його в інституті звали «дідом». Пригадалось, як «дід» сказав:

— У нормального генія п'ять відсотків здібностей і дев'яносто п'ять — посидючості. Ви — геній посидючості. У вас її дев'яносто дев'ять процентів. Здібностей, правда, — лише один процент. Та нічого, я вам позичу недостаючі чотири проценти. — І він, ось вже третій рік підряд, наполегливо «дотягував» кандидатську Горбуса.

Сидячи в кабінеті — найбільшій і найкращій із трьох кімнат своєї квартири, — Михайло Омелянович переглянув рукопис дисертації і уважно перечитав зауваження наукового керівника.

— Старий позабивав мені немало гвіздків, — подумалось йому. — Тут роботи не менш як на два-три місяці. Добре, що хоч видно фініш... От тоді я вже стану людиною. Недарма кажуть: науковець без ступеня — все одно, що безкрила птаха: хоче злетіти, та не може. Захищусь, і відкриється переді мною шлях: тільки вперед і вище.

А згодом можна буде взятись і за докторську. Кандидат добре — а доктор наук — краще! А там і посада прийде солідна. Вагома.

Та що це?! Як розпустились! Яка неповага до нього!.. У коридорі лунав веселий дитячий сміх. А дітям, що повернулися з прогулянки, щось голосно говорила дружина.

Михайло Омелянович рішуче вийшов у коридор.

— Що за галас?! — гримнув він. — Я ж займаюся наукою, а ви... — Він схопився за голову. — О лихо! Ди-

куни! Справжні дикуни! Які не мають ані найменшого уявлення про інтелектуальну працю!

Перелякані діти замовкли. Теща — худенька бабуся — з жаху навіть упустила окуляри.

Але пролунав спокійний голос Зої Андріївни:

— Ну як не соромно, Михайле! Ти ж налякав дітей і маму.

Михайлові Омеляновичу перехопило подих. Бунт у власній сім'ї!

— Мовчати! — верескнув Горбус. — Ти своїм... курячим розумом можеш хоч збагнути всю неосяжність проблеми, над якою я працюю! Ночі не сплю!

— Заспокойся і йди до себе, — твердо сказала дружина.

Михайло Омелянович, буркочучи під ніс лайки, зник за дверима кабінету. Посидів, трохи заспокоївся. Та у цей час зайшла Зоя Андріївна.

— Чого тобі? — невдоволено запитав.

— Хочу поговорити з тобою.

— Я ж зайнятий наукою. Ти розумієш, що таке творча робота?

Зоя Андріївна з докором дивилась на чоловіка.

— Уяви собі. І не гірше за тебе.

— Прийшла скандалити?

— Навіть в думці такого не маю. У мене — свято. Хотіла з тобою радістю поділитись. А ти — навіть слухати не хочеш. Ось дивись, — і вона простягла тоненьку брошурку.

— Це мій автореферат. Учора я захистила дисертацію. Тепер я кандидат філологічних наук.

Михайло Омелянович отетеріло дивився на Зою Андріївну. На його обличчі з'явилась жалюгідна вимушена посмішка.

З трудом зміг видушити:

— По... Поздоровляю!

СИЛА УЗАГАЛЬНЕННЯ

Фейлетоніст Іван Верба — життєрадісний чоловік років за тридцять — сумно слухав свою наречену Катерину Іванівну.

— Що у тебе за робота! Знай, паплюжиш людей! У минулому місяці колотився з будівельниками...

— Але я ж був правий. Бракоробів притягли до відповідальності... — перебив її Іван.

— От-от! Я про це й кажу! Через тебе людям не видали премії.

— Не «людям», а порушникам, хапугам, ледарям...

— Облиш! Хто з нас не помиляється? Так що, зразу хапатися за довбню? Може, чоловік випадково спіткнувся, а ти його дрючком по голові... На тому тижні написав фейлетон про батька моєї співробітниці Римми Семенівни. Боже! Тепер їй у школі проходу не дають. Учні пальцями показують, сміються у вічі і кричать услід: «Дочка шахрая». Бідна Римма! Як їй важко! А все твоя робота!

— Яка Римма Семенівна? Який батько? — обурився Іван.

— Не прикидайся дурником! Фейлетон про зловживання у гастрономі № 7. Директор — Бутилкін Семен Терентійович, забув?

— Та звідки мені було знати, що це батько твоєї Римми?

— А якби знав, то не написав би? — в'їдливо запитала Катерина.

Іван почухав потилицю, його великі карі очі стали ще сумнішими.

— Знаєш, мабуть, написав би, — щиро зізнався він.

— От-от! Заради красного слівця і матері рідної не пожалієш!

— Але ж я сатирик, розумієш — робота в мене така! Я зброєю сміху воюю з недоліками...

— Гм! Дивіться на нього! «Зброєю сміху», — перекинула Катерина Іванівна. — Весь час маєш справу з шахраями, різного роду негідниками, скоро і сам таким станеш!

— Як тобі не соромно! — підскочив на місці Іван.

— Вибач, будь ласка! Я просто хочу сказати, що твоя професія тебе псує.

— Що ти говориш! Схаменися, Катю!

— А потім ці погрози по телефону, ці анонімні листи! Ти своїми фейлетонами навколо себе створив за-

душливу атмосферу недобррозичливості і злоби! Я так не можу далі. Або я, або ота клята сатира!

— Ти що, серйозно?

— Цілком.

— Але ж це мій хліб...

— Пиши щось інше. Нариси про людей, статті на господарські теми...

— Оговтайся, я ж завідуючий відділом фейлетонів! Мене редактор вижене, якщо я буду щось інше писати.

— Не знаю, роби, що хочеш. Але якщо я ще раз побачу хоч один фейлетон за твоїм підписом — між нами все скінчено. Я не хочу бути дружиною фейлетоніста. — Вона рішуче піднялася з лави і попрямувала до виходу з парку.

Іван розгублено дивився їй услід.

— Оце поговорили...

Верба довго сидів у парку, думав, шукав вихід із ситуації. З Катериною він познайомився два роки тому. І все йшло так, як треба, тобто невдовзі вони мали по-братися. І от раптом... Щоправда, вона не раз йому говорила, що його робота їй не подобається. Але яка муха її вкусила сьогодні? Мабуть, хтось під'южив...

Нарешті, як йому здалося, він щось придумав. Фейлетони писатимуть позаштатні. А він — гуморески. Критикуватиме не окремих носіїв зла, а — явища... З тим і пішов до Катерини Іванівни.

Викликав її телефоном на вулицю, виклав свій план. Погодилася, що так буде краще. Потім говорила, що кохає, плакала, переконувала, що тільки турботою про нього викликані її дії.

— Даю тобі слово, що конкретних осіб у моїх матеріалах не буде. Будуть тільки узагальнені типи. Ти ж знаєш, я ніколи не брешу, — гаряче переконував Катерину Іван.

У відповідь вона посміхнулася.

Готуючи чергову сатиричну добірку, Іван Верба просив написати фейлетон одного із своїх позаштатників, а сам написав гумореску. Довго думав над прізвиськом самогонщиці. Надумав — Ганна Свиридівна Квашина. До неї ходить її приятель: спочатку це був Четвертушка. Вирішив, що це примітивно. Четвертухін. Живе самогонщиця на вулиці Липовій. Словом, гумореска вийшла дотепна і гостра. Іван назвав її «Колотнеча».

Розповів сюжет Катерині. Вона посміялась, — мовляв, і з фейлетоніста можна зробити нормальну людину.

Минуло два тижні. Іван Верба писав гуморески, вчив своїх позаштатних писати фейлетони. Якось вранці йому принесли пошту.

Іван переглянув її, прочитав один з листів, і очі йому мало не повилазили з орбіт.

Начальник райвідділу міліції повідомляв, що матеріал «Колотнеча» старанно перевірений, й факти в ньому відповідають дійсності. Справді, Квашина Ганна Семенівна (а не Свиридівна, як помилково написав автор) проживає по вулиці Липовій у будинку № 45, кв. 2. Займалась самогоноварінням. Збувати «продукцію» їй допомагав громадянин Четвертухін. Поручено кримінальну справу проти Квашиної, що ж до Четвертухіна, то його притягнуто до адміністративної відповідальності.

Оце так узагальнив! Відповідь на гумореску! Іван прочитав документи ще раз. Боязко подивився на двері. Потім подумав, що Катерина сюди не зайде. Поклав відповідь знову в конверт, відкрив шухляду стола, сховав документ на саме дно, під папки і замкнув стіл.

Задзвонив телефон. Зняв трубку.

— Так, значить, неконкретні гуморески пишеш? — у її голосі чувся метал.

— А... що?

— Він ще й питає! Ти в останній своїй «гуморесці», — з притиском сказала вона, — розкритикував мою двоюрідну тітку. Все, мій коханий. Адью! Знати тебе не хочу.

Іван Верба отетеріло дивився на телефонну трубку, з якої чулись короткі сигнали. Потім важко зітхнув і почав писати черговий фейлетон.

НАДІЯ

Старший економіст ліжкового заводу Максим Максимович Колистка — квітучий здоровань років під сорок — радів. Радів до нестями. Його сусідка Марія Олександрівна тяжко захворіла.

Запалення легень — що не кажи, важка хвороба, думалося Максимові. Особливо коли людині під сімдесят. Може, як казали раніше, дасть бог — нарешті його сім'я одержить кімнату старої в трикімнатній квартирі, де у двох кімнатах мешкав з дружиною і п'ятирічним сином наш герой.

Ні, воно, звичайно, трохи шкода стару. Сусідка вона хороша, лагідної вдачі, завжди готова допомогти. Але без сусідки — краще. Може, нехай вона і не помирає, а котиться... бубликом на пенсію і вшивається з кімнати до своїх дітей. І син, і дочка кличуть до себе... Шістдесят сім — а вона працює. І чого таку стару в лікарні терплять? Кажуть — хороша медсестра. Була колись хороша...

Ні, нехай краще іде до своїх праотців. Нажилась уже. Людина померла — кімната звільнилась, її віддають сім'ї, яка мешкає тут же. Все просто (а Колистка був гарячим прихильником простих і ясних рішень) і все законно. Треба й іншим пожити як годиться.

Та й взагалі — старики! Ну, кому вони потрібні? Був би такий закон — стукнуло людині, скажімо, шістдесят сім — звільняй місце на землі для іншого... Все одно від усяких там дідусів і бабусь ніякого толку..

Головне — одержати кімнату. А все інше не має значення.

Копистці і в голову не приходило згадати подію п'ятирічної давності. Тоді він одержав дві кімнати, в яких тепер мешкав з дружиною й сином, тільки завдяки сусідці. Її родині належала вся квартира. Та діти повиростали, одружилися, одержали житло. Чоловік помер. Марія Олександрівна, на прохання заводчан, спочатку пустила на квартиру Максима, який через свою жадібність ускочив у халепу, — продавши свій будинок у передмісті, залишився з вагітною дружиною фактично на вулиці. Пізніше сусідка переоформила на сусідів дві кімнати.

— Мені вистачить однієї, — говорила вона знайомим. — До дітей поки що не піду, хочу ще попрацювати. А звідси до лікарні зовсім близько.

Максим не згадував про це тому, що був широко переконаний: вже зроблена послуга — нічого не варта.

Треба сказати, йому давно запала в голову думка за всяку ціну одержати третю кімнату. І от тепер з'явилася перспектива, і зовсім непогана.

Кожного дня шановний старший економіст розпитував у дружини, Ганни Петрівни, яка щодня навідувалася до лікарні, про самопочуття старої. Та охоче розповідала. Марія Олександрівна хворіла тяжко. Йй було то краще, то її стан погіршувався. І залежно від цього настроїв у Копистки то піднімався — коли вісті були погані, то погіршувався — коли сусідка почувала себе краще.

— Чудес на світі не буває, — переконував себе Максим Максимович, — ця клята стара не може одужати.

Та ось дружину Копистки, яка працювала у відділі постачання заводу, послали на тиждень у відрядження, і Максим Максимович перестав одержувати вісті з лікарні. Він насолоджувався спокоєм і тишею у квартирі (син був у тещі), робив йогівські вправи прямо у коридорі, мріяв про те, як він обставить третю кімнату після того, як сусідка того, самі розумієте...

Та от повернулася з відрядження дружина. Поки вона поралася, готуючи сніданок, Максим Максимович сидів у кріслі і читав газету. Була субота, а в цей день, як правило, не поспішають. Раптом пролунав дзвоник.

«Кого там чорти несуть?» — невдоволено подумав Копистка. Він відчинив вхідні двері і остовпів: Марія Олександрівна власною персоною стояла і посміхалась йому.

Копистці стало погано. Все ж він знайшов у собі сили посміхнутись, привітати сусідку і навіть запитати її про самопочуття. У коридор вибігла дружина. І поки жінки радісно перемовлялись, Максим Максимович пройшов у кімнату, впав на канапу і знепритомнів від страшного болю в грудях. Як у напівсні, бачив дружину і Марію Олександрівну, які клопоталися коло нього. Потім лікаря, якогось трикутного, з трикутником замість обличчя.

У Копистки від надмірного вибуху емоцій стався інфаркт. Днів із п'ять стан його здоров'я був тяжким. На шостий день Максим Максимович очунав. Спочатку не міг зрозуміти, де він. Потім здогадався — у лікарні. Першою, кого побачив Копистка, була Марія Олександрівна.

— Ну, от, сусідонько, і прийшов до тями. Перевертайтеся, будемо робити укольчик.

Копистка слухняно підставив сідницю і подумав, що, принаймні, деякі старі все ж приносять користь.

П'ЯВКИ

Петро Семенович неквапливо жував курячу котлету, запивав її міцним чаєм, час від часу заглядаючи в газету, що лежала поряд з тарілкою. До початку робочого дня залишалось близько години, і можна було не поспішати.

— Батечку! — почув він низький, хрипливатий голос своєї дружини Наталі Миколаївни. Петро Семенович здригнувся і відштовхнув газету. Знову почне відчитувати: не можна читати під час вживання їжі. Навигадували правил і псують ними життя.

Наталя Миколаївна, добре вгодована дама, впливла в кімнату.

— Батечку! Ти думаєш про майбутнє своєї дочки? Адже вона вже у дев'ятому класі.

— А чого мені думати? — буркнув Петро Семенович. — Нехай вчиться, може, вступить до інституту. Слава богу, в таблиці майже всі п'ятірки. А якщо не вступить, піде працювати на завод.

— Який жах! І це говорить рідний батько! — трагічно сплеснула руками Наталя Миколаївна. — У інших чоловіки розумні, практичні. А мені дістався...

— Розумним жінкам дістались розумні чоловіки, ну, а дурним, відповідно... — не залишився в боргу Петро Семенович.

Іншого разу дружина завдала б йому жару. Але зараз її мозок працював зовсім в іншому напрямку.

— Оленці потрібна вища освіта. Розумієш — вища. В інститут вона повинна потрапити за будь-яку ціну. Рідній дитині не дати вищої освіти — в наш час просто непристойно. Це не розкіш, а насущна потреба. Щоб скласти вступні екзамени, потрібна серйозна підготовка. Вік кібернетики — тут абияк не пройдеш. А що Оленці може дати її школа?

— Гм! Губиш людську подобу, матінко. Недарма кажуть — коли йдеться про влаштування до інституту дітей, батьки звірюють. А якщо говорити по суті, то я не в змозі тримати гувернерів для Олени. Зарплата не та.

— Гувернерів і не треба. Репетитори потрібні. І перш за все з математики. Твій колега Гуткін узяв для своєї Женьки? І твій начальник Сергієнко для свого дурня — теж. А ми що, гірші за інших? Дочку менше любимо?

— Роби як знаєш, — махнув рукою Петро Семенович. — Мені на роботу треба.

— Завжди так, — з трагічними нотками у голосі зітхнула Наталя Миколаївна. — Усе життя порадились ні з ким...

Через тиждень у Олени з'явився репетитор — симпатичний студент-математик. Брав він трояк за годину і сумлінно давав уроки двічі на тиждень.

У першій чверті Олена одержала з алгебри лише четвірку. Тому студент поступився місцем аспіранту.

Цей брав п'ять карбованців за урок і теж приходив два рази на тиждень.

Виявилось, що у Оленки прогалини у знаннях з фізики. Знайшли репетитора-аспіранта. Цей теж брав по п'ять карбованців за заняття. Потім з'явилися репетитори спочатку з російської, а потім і англійської мов.

Життя всієї сім'ї увійшло в нове русло. Вечорами Наталя Миколаївна дзвонила репетиторам або ж знайомим — батькам дітей, які також брали додаткові уроки. Потім, озброївшись папером і авторучкою, підраховувала прибутки і витрати. Бюджет сім'ї тріщав. Репетитори з'їдали левину його частину.

Спочатку Олена намагалася протестувати. Вона скаржилася, що репетитори їй тільки заважають, що вона сама здатна засвоїти програмний матеріал. Та всі ці спроби бунту придушувались залізною рукою. І щодня дівчина після уроків бігала від одного репетитора до іншого.

У тривозі і клопотах пролетіла третя чверть. В Оленинім табелі на місці колишніх п'ятірок подекуди скромно почали визирати четвірки і навіть, чого не було ніколи раніше, трійки, зокрема з хімії.

Заходів було вжито негайно: запрошено ще одного репетитора, а інших замінено на більш кваліфікованих. Уроки з математики, наприклад, давав доцент-пенсіонер. Відповідно зросли й ціни за уроки.

Зарплати обох батьків уже не вистачало. У комісійний пішли костюми Петра Семеновича, модна стінка. І навіть, здавалось би, невичерпні гардероби Наталі Миколаївни почали танути із загрожуючою швидкістю.

Петро Семенович схуд і змарнів. Його дружина так катастрофічно схудла, що всі знайомі почали наполегливо цікавитись, яке лікування вона приймала, аби відновити дівочу фігуру.

Влітку сімейство не відпочивало. Олена, яка закінчила дев'ятий клас із чотирма трійками, бігала з одного кінця міста в інший до своїх, як вона висловлювалась, «мучителів».

Одного ясного осіннього ранку Петро Семенович похмуро жував ідіотські грінки на олії, які тепер щодня на сніданок давала йому дружина. Наталя Миколаївна намагалася до старого плаття приладнати паперові квіти. Раптом задзеленчав дзвоник.

— Питають батька або маму,— сказала Оленка.

Гість виявився імпозантним чолов'ягою років тридцяти. Виявилось, що це науковець, блискуче володіє англійською, бував у Англії, у нього оксфордська вимова. Готовий поділитися з Оленою своїми знаннями. Платня за одне заняття — 20 карбованців.

Переговори в особі спеціаліста з англійської мови, з одного боку, і Наталі Миколаївни — з іншого, протікали успішно. Але тут раптом твердо втрутився Петро Семенович:

— От що, шановний, ви нам не потрібні. Сенк ю і гуд бай. Самі упораємося.

Коли за спеціалістом з англійської зачинилися вихідні двері і приголомшена Наталя Миколаївна прийшла до тям, вона тільки й змогла прошепотіти:

— Що ти наробив, іроде?

Але Петра Семеновича, як кажуть, «понесло»:

— Тихо! До всіх чортів усіх до єдиного репетиторів! Досить годувати цих клятих п'явок! Щоб і духу їх не було! Олено! Отам на буфеті гроші майбутнього репетитора з фізвиховання. Візьми їх, купи куртку, пиріжків з м'ясом і торт. Швидко! А то мені на роботу скоро.

— Урра-а-а! — з переможним вигуком вискочила із своєї кімнати дочка і прожогом помчала у гастроном.

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Тарас Федорович Мотузка, статечний чолов'яга років п'ятдесяти, з докором дивився на свого молодшого брата.

— Так я й думав,— гудів Тарас Федорович.— Забув! Забув, що матері через тиждень сімдесят років. А вона ж нас із тобою вивела в люди, за моїми бовдурами ходила, коли були малі, а тепер за твоїми...

— А ти? Згадав? Коли ми відзначали останній раз день народження матері? Га? Коли їй було шістдесят. Чого ж ти потім десять років не згадував? — підскочив на стільці від обурення молодший брат Андрій.

Тарас Федорович почервонів, хвилину помовчав, а потім відповів:

— Я пам'ятав. Але ж мати вже дев'ять років живе у тебе. З того часу, як народилася Світлана... І твоїх дітей доглядає.

— Так ти що, від неї відмовився?

Старший Мотузка ще більше почервонів, грюкнув долонею по столу і гримнув своїм густим басом:

— Замовкни!

Руде кошеня, яке гралося катушкою ниток біля столу, високо підстрибнуло і блискавично шмигнуло під канапу.

На кілька секунд у кімнаті запанувала тиша. Потім Мотузка-старший майже спокійно сказав:

— У мене роботи — під саму зав'язку. Працюю вдень і вночі.

— Я теж працюю!

— Забуваємо про себе і про рідних за роботою!.. Я прийшов не для того, щоб тобі дорікати і у чомусь звинувачувати. Давай зробимо добре діло — відсвяткуємо як слід день народження матері. Згода?

— Згода,— буркнув Андрій.— Де зберемось — у мене чи у тебе?

— Як хочеш,— сказав Мотузка-старший.

— То давай у тебе! Ти ж — головний технолог на своєму заводі. У тебе квартира — о-го-го! Шістдесят метрів! А я хто? Викладач фізики у середній школі. Житлова площа — сорок два метри, і все.

— При чому тут метри? Сімейне свято. Скромно, без зайвих.

— Вас четверо, нас п'ятеро та ще тітка Галина, без неї не можна. Це вже десять. Хіба мало?

— Добре! Зберемося у мене,— рішуче сказав Тарас Федорович і підвівся.

Андрій Федорович стояв коло вікна і спостерігав, як брат підійшов до свого червоного «Запорожця», як відчинив дверці, зручно вмовстився і рушив з місця. Він з гордістю подумав: «Хоч ти і старший, і солідніший,— у тебе «Запорожець», а у мене «Жигулі». Йому на душі стало легко і радісно. Він весело заспівав: — Трум-бум-бум! Трум-бум-бум!..

Як завжди буває, в ювілейний день не все ладилось. Вранці Андрій через якусь дрібницю полаявся з дружиною. Вони довго і нудно з'ясовували стосунки.

Уже перед самим від'їздом на святковий обід замизилася дев'ятирічна Світлана, а за нею — п'ятирічний Павлик. Якось заспокоїли їх. Ніби все вже було готове до від'їзду — закапризувала машина. Хоч і зовсім новенька, вона не хотіла заводитись, і квіт.

— От проклятий бендикс. Знову забарахлив,— нарікав Мотузка-молодший.

— А може, і не бендикс, а щось інше,— під'южувала чоловіка Лариса.— Ти водій — нульового класу.

Нарешті мотор завівся.

— Ну, сідайте мерщій! Поїдемо. І так уже запізни-
лись...

Тарас Федорович з нетерпінням чекав сім'ю брата і, побачивши з балкона його темно-зелену машину, виско-
чив на вулицю.

— Ну, нарешті! Пішли!

У вітальні зібрались обидві сім'ї. Дружина Тараса
Федоровича Марія Григорівна, огрядна дама, команду-
вала, розсаджуючи гостей.

— А, це ти, вітрогоне,— привітала вона Андрія.—
Ану йди сюди, почоломкаємося. І всі за стіл. Швидень-
ко... Зачекайте... А де ж іменинниця? Де Оксана Ми-
хайлівна?

— А й справді! Де?— втупився у брата Тарас Федо-
рович.

Андрій Федорович вражено закліпав віями.

— Забув! Удома забув!— заgrimів старший брат,
почервонівши від гніву.— Та як тобі не соромно, дур-
ню!

— А ти! А ти!— замахав руками Андрій Федоро-
вич.— І не помітив би, якби не твоя дружина! Ой ли-
шенько, незручно як вийшло!

— Що не робиться— то на краще,— промовила
Марія Григорівна.— Ви, двоє братів, їдьте за матір'ю,
привезіть сюди, а ми її урочисто привітаємо. Воно на-
віть краще... Ми ж не які-небудь, що з лісу вийшли...

— Ходім, бовдуре,— сказав Мотузка-старший.

— Пішли, інженере,— відповів Андрій Федорович.

Викладач математики середньої школи Михайло
Михайлович Печериця, довготелесий чоловіча років
сорока п'яти, почервонів від гніву і тремтячим від обу-
рення голосом запитав:

— Що ви мені даєте?

Гардеробниця— невеличка жвава бабуся в окуля-
рах— несподівано густим басом відповіла:

— Як що? Ваше пальто!

— Пальто!— саркастично повторив Михайло Ми-
хайлович.— Оце дрантя ви називаєте пальтом! Я вам
здавав нове... Майже нове... А ви мені оце?..

Наш герой дещо перебільшував. Одежину, яку йому
давали, ніяк не можна було назвати «дрантям». Вона
навіть дуже скидалася на його власну.

— Та як же так?— заметушилась гардеробниця.—
Ваш номер вісімдесят третій.

— Так!

— На вісімдесят третьому було це пальто. А коло
нього— самі лише жіночі.

— Чого він до тебе причепився?— на допомогу ба-
бусі прийшла інша гардеробниця— молодиця невизначе-
ного віку.— Піджитися захотів? І як не соромно! За чий
рахунок?! Ич! Хамстер!

Скандал розгорявся, набирав сили і швидко досяг
дванадцяти балів. Директор Будинку культури, де про-
ходила лекція відомого вченого, спочатку беззастережно
став на бік своїх підлеглих. Та Михайло Михайлович
завдав невідпорного удару своїм опонентам: одягнув
пальто, і відразу стало ясно, що воно з чужого плеча.
Рукави ледь-ледь закривали лікті.

Викликали міліціонера, склали протокол. Директор

нагримав на гардеробницю і пообіцяв потерпілому відшкодувати збитки.

Печериця, кленучи себе і весь світ, натягнув на плечі те, що йому видали, бо надворі було таки холодно, і почвалав додому. У кишенях чужого пальта він знайшов велику запальничку, зроблену у формі пістолета (таку велику, що спочатку злякався — а чи не справжня це зброя?), носову хусточку, півпачки сигарет і трамвайні талони.

До тролейбусної зупинки було хвилин двадцять ходу. Михайло Михайлович ішов повільно і почував себе абсолютно нещасним. Та й куди було поспішати? Додому, де на нього чекав новий скандал, — його благовірна Марія Семенівна нізащо не подарує втрати... Печериця проклинав керівника районної організації «Знання», який послав його на цю кляту лекцію, і себе, що послухав його. Польоти у космос! На який біс йому ці польоти, коли одежина он полетіла! Його власне, зароблене на свої кровні пальто. А тепер носися з цим одороблом... Ну, на кого він зараз схожий? Опудало! Не доведи, як то кажуть, господи, щоб його зустрів хтось із знайомих, а ще гірше — учнів!

Від цієї думки Михайло Михайлович навіть скреготнув зубами. Ех, якби попався йому отой клятий злодіяка! Він би його своїми руками порішив! Усю душу із нього витрусив би! Носить же земля отаких негідни...

І раптом Печериця мало не знепритомнів. У тьмяному світлі ліхтаря він побачив людину у своєму пальті! Молодик ішов повільно і навіть щось собі насвистував. Падлюка! Украв пальто і торжествує!

Михайло Михайлович, трохи оговтавшись, прискорив ходу і підійшов зовсім близько. Так і є, це його пальто. Точно: сірий каракулевий комір, світліший справа, клапан лівої кишені ледь-ледь відстовбурчується... Що робити?

І, як на зло, на вулиці жодного перехожого... На свої фізичні дані у боротьбі з грабіжником Печериця не розраховував. Ех, міліціонера б сюди! Та опорний пункт був далеченько. А тут дорога кожна хвилина.

Раптом він згадав про запальничку. І набрався рішучості.

— Стій! — гримнув наш герой. — Стій, стрілятиму! Руки вгору!

Перехожий — це був парубок років вісімнадцяти — зупинився. Потім повільно підняв руки вгору.

— От як вліплю тобі кулю в лоба, клятий грабіжнику, — лютуючи від власної злості, просичав Михайло Михайлович.

— У мене немає грошей... — тремтячим голосом сказав парубічко, — лише п'ятдесят сім копійок...

— Скидай пальто! Швидко!

Парубок слухняно роздягся. Михайло Михайлович кинув йому свою сірячину.

— На! І мовчи. Бо вб'ю на місці.

Хлопець мовчав, щелепа у нього трусилася.

Печериця вдягнув пальто, поклав запальничку в кишеню і підтюпцем побіг на тролейбусну зупинку.

Ідучи додому, Михайло Михайлович думав про те, що є таки справедливість на світі. Як він цього сучого сина пришив до місця його власною ж цяцькою! Згадавши злякане, жалюгідне обличчя того хлюста, Печериця мало не розсміявся. Надовго запам'ятає паршивець, як чужі речі хапати!

Щоправда, той молодий негідник встиг викинути його записник, футляр від окулярів і ключі від квартири. Та, зрештою, це дрібниці.

Дружина, відчинивши двері, змріяла чоловіка довгим поглядом.

— Що це у тебе за пальто?

— Як що! Моє власне.

— Ану подивись на себе,— і вона потягла його в кімнату до великого дзеркала.

Печериця глянув, і йому зробилось погано. На ньому було новеньке, як то кажуть, з голочки пальто, дуже схоже на його власне, але чуже... Значить... Значить, він пограбував людину...

Михайло Михайлович знесило опустився на стілець і машинально дістав з кишені запальничку-пістолет.

— Ой!— верескнула дружина.— Так ти ходиш зі зброєю! Тепер мені зрозуміло все! І за що мені така кара! У інших чоловіки як чоловіки. А в мене душолюб! Признавайся, що все це значить!

Печериця, прибитий тим, що відбулося, не міг сказати жодного слова.

Раптом пролунав дзвінок. Дружина відчинила двері. На порозі стояв незнайомец.

— Вибачте, будь ласка! Я електрик Будинку культури. У мене сьогодні день народження, і я з кумом... того... Ну, самі розумієте... У гардеробній після роботи... трошки відзначив...

— Який електрик? Який кум? Що вам, власне, потрібно?

— Та я, коли йшов додому, помилився і надів чуже пальто. Спочатку не роздивився, а потім бачу — довге, не моє... Повернувся, а мені директор дав вашу адресу. То заберіть свою річ і віддайте мені мою.

І, часто кліпаючи очима, почав стежити, як повільно полотно обличчя у Михайла Михайловича і густо буряковіє — в його дружини...

